

Rouva Spindelin salonki

Ravintolakuvaukset Tulenkantajien proosassa

Paula Paavolainen

Kuuluisa 1920-luvun kirjallinen ryhmä Tulenkantajat edusti ensimmäistä itsenäisen Suomen nuorta kirjallista sukupolvea. He toivat suomalaiseen kirjallisuuteen kaupunkikuvaukset ja avasivat ikkunat Eurooppaan. Tulenkantajien tuottamasta kirjallisuudesta on parhaiten säilynyt lyriikka, prosaisteista vain Mika Waltari on luonut kestäväää kirjallisuutta.

Tulenkantajien proosalla ei ehkä ole enää kirjallista arvoa, se on nykylukijalle outoa, usein tyyliä ja rakenteeltaan aivan sekasortoista. Sivutolkulla saatetaan käydä filosofista keskustelua aikakauden kirjallisuudesta tai naiskysymyksestä, sitten äärimmäisen monimutkainen seikkailujuoni hirveällä Neuvosto-Venäjällä kuitataan muutamalla sivulla ja useiden kirjojen näppäränä loppuratkaisuna on hankalien henkilöiden yllättävä, tapaturmainen kuolema. Monet kirjat ovat enemmän kirjoitustahdon kuin kirjoitustaidon ilmauksia.

Koska kirjat on kirjoitettu ja julkaistu kieltoain aikana, kiinnostuin siitä, miten alkoholi ja ravintolatoiminta esiintyvät aikakauden nuorena kirjallisuudessa. Luin parisenkymmentä vuosina 1928—1932 ilmestynyttä proosateosta, jotka kuuluvat tulenkantajaproosaan. Teokset, jotka kuvasivat maaseutua, eivät sisältäneet juuri lainkaan alkoholinkäyttöä. Kaupunkiin sijoittuneissa teoksissa sen sijaan melkein poikkeuksetta esiintyi alkoholinkäyttöä. Opiskelijapiireissä liikkuvat romaanit sisälsivät sitä vähemmän, taiteilijapiireihin sijoittuvat enemmän. Kaikesta luetusta jäi vaikutelma, että alkoholi oli selvio, sitä oli kaikkien saatavilla eikä sen käyttöä koettu rikokseksi.

Valitsin viisi romaania, joiden ravintolakuvauksia esittelen tässä tarkemmin. Kaikissa viidessä on useita ravintola- tai kahvilakohtauksia, joissa aivan selvästi nautitaan alkoholia. Sen lisäksi mukaan on mahtunut neljä yksityishuoneistossa tapahtuvaa kosteata illanistu-

jaista, joista tunnetuin, rouva Spindelin salonki, on antanut nimen koko artikkelille. Lisäksi kirjoissa on kaksi pimeän pullon hakumatkaa.

”Chicagon pikajuna”

Orkesteri soitti lakkaamatta. Suurkaupungin yöä juhlivat nuorisoparvet täyttivät kaikki paikat. Iloittiin, naurrettiin, meluttiin. Tupakansavu kiiri sinisenharmaana usvana huoneesta toiseen ja kietoi alhaalla tanssisalongeissa pyörivät ihmiset vaippaansa. Sähköt loistivat vuoroin punaisina vuoroin vihreinä ja kiihoittivat hermoja. Kun Jazz Band viritti jonkin tutun varieteeekatelman, yhtyi koko yleisö loilottamaan humalaisin äänin samaa säveltä. (Karri 1929, 54—55)

Kirjoissa vierailaan kaksi kertaa tanssiravintolassa, molemmilla kerroilla kyseessä on jazzpaikka. Ensimmäinen kohta on Unto Karrin kirjasta Sodoma. Paikalla on lääketieteen opiskelija Martti, hänen kaverinsa Hanski ja pari naista. He juovat viskigrogeja, joita tilataan täysin avoimesti tarjoilijalta. Keskustelu liikkuu kirjallisuudessa, maailmansodan jälkeisessä kulttuurissa. Naiset ovat poikamaisia ja kaikki tupakoivat lakkaamatta. Keskustelu siirtyy syntiin:

— Minä tahtoisin niin mielelläni nähdä todellisen yöklubin, sanoi toinen tytöistä, jota sanottiin Silvaksi.

— Uskaltaisitko sinä elää täydesti yöklubin elämää? kysyi Martti. — Katso, siihenkin vaaditaan jotakin samanlaista rohkeutta ja hurjapäisyyttä, mielipuolisuutta, jota Lindy osoitti tuodessaan uuden aikakauden voitonsanomman lentokoneessaan yli Atlantin. (Karri 1929, 56—57)

Toinen tanssiravintola on Riku Sarkolan kirjasta Tanssiaisten jälkeen. Pariskunta, joka tulee ravintolaan, on hiukan vieras toisilleen. Mies yllättyy, kun nainen sanoo maksavansa koko laskun. Hän loukkaantuu ja huomauttaa, ettei ole ”gigolo”. Sitten mies yrittää tehdä

vaikutuksen ja tilaa rauhallisesti kaksi viski-grogia.

Odotin, että hän olisi ollut edes hiukankin pelästyneen näköinen, mutta erehdyin taaskin. (Sarkola 1930, 12)

Naiselle on ravintolaelämä tuttua. Hänellä on ollut ”rakastajia” ja ”juotavaa”. Orkesteri soittaa ”Chicagon pikajunaa”, rumpu hakkaa ja ”saksofoni nauraa kuin mielipuoli”. He menevät parketille kuin unessa, mies kokee olevansa varma, hän hymyilee. ”Arvattavasti olin hiukan humalassa.” Juopottelu jatkuu hotellihuoneessa, jossa kaivetaan esille vihreä ja tahmea likööripullo. Yhdentekevän tuntui- nen kohtaus saa latauksensa myöhemmin, kun käy ilmi, että nainen sen jälkeen on menossa sairaalaan tekemään aborttia.

Kyseessä ei ole mikään taiteilijaravintola, mikä selviää parhaiten miehen luonnehtiessa ravintolan asiakkaita:

Jossakin laitakaupungin ravintolassa, jossa on tanssia, voi aina sanoa miehen ulkonäöstä mikä hän on: pirtutrokari, varas, koulupoika tai kunniallinen, jokapäiväinen porvari, mutta täällä se on aivan mahdotonta, täällä on kaikilla yhtä sileä naama. Ja melkein aina päinvastoin kuin otaksut. Tuota nuorta miestä, joka tanssii sinipukuisen naisen kanssa, luulet tietysti jonkun rikkaan miehen elostelevaksi pojaksi, mutta hän onkin vain erään liikkeen eteisvahti. (Sarkola 1930, 14—15)

Säätyrajat ovat siis hämärtyneet tanssiravintolassa, ja päähenkilö kokee sen hämmentäväksi.

Konjakkiteetä

Mika Waltarin Suuri illusioni ilmestyi 1928, ja siitä tuli heti nuoren tulenkantajaproosan ehdoton johtokirja. Se kertoo kevyesti, impressionistisesti, tarinan toimittaja Hartista, joka rakastuu Caritas-nimiseen naiseen. Keskeinen henkilö on myös maisteri Hellas, kulttuuripersoonallisuus, joka sairastaa syfilistä. Paitsi kuuluisaa Spindelin salonkia, jota käsittelen myöhemmin, sisältää kirja erittäin vakuuttavan ja todentuntuisen ravintolakohtauksen.

Vanhempi toimittaja Korte tulee hakemaan Hartia töistä sanomalehdestä ja ehdottaa, että he menisivät ravintolaan. He lähtevät juomaan konjakkiteetä. Konjakki ”toi hieman punaa” Kortteen kasvoille ja ”teki suloisen lämpimän

olon” Hartille. Tarjoilijatar kuvataan vaaleaksi ja nuoreksi, hän on kapeavyötäröinen, sirosäärinen, puuteroitu. Korte puhelee hänelle tuttavallisesti ja iskee silmää, Hart on hiljainen. Vihdoin Hart vastaa Kortteelle. Tämä aloittaa keskustelun:

— Ahah, johan sinäkin alat herätä. Minä luulin sinun alkavan sammua.

— Hullu, eihän nyt parista lasista vielä mitään tunne. Nyt minä vasta aloitan. Neiti.

— Hänen nimensä on Margit, sanoi Korte ja iski minulle silmää rivosti hymyillen.

— Osh, alkoholi herättää kaikki alhaisimmat vaistot esiin. Tässä on varmasti spriiitä mukana. Maku ei ole oikein hyvä. (Waltari 1928, 74)

Korte ottaa Margitin polvelleen tilatessaan lisää. Hart miettii, että tyttö on sievä, mutta että seuraavana päivänä olisi kova krapula ja lankeemuksen tunto ja ehkä myös ”tauti”; sitä ei voi tietää tuommoisesta, joka palveli iltakaudet herroja. Korte selittää juovansa unohtaakseen.

Kun ilta alkaa lähetä loppuaan ja ravintolasta sammutellaan valoja, näkevät toimittajat seuraavan välikohtauksen:

— Haaska.

Punanaamainen pankinjohtaja toisella puolella huonetta oli noussut puoliksi pystyyn. Lasi putosi pöydältä ja kiersi kilisten lattiaa. Kuului läimäys, nainen oli kyyristynyt sohvannurkkaan ja huusi kimeällä äänellä suojellen päätään käsillään. Portieri kiirehti apuun. Hän horjuu, humalassa. Hänen kasvonsa olivat kuin harmaata, tahmean rasvaista, veden liottamaa imupaperia.

— Haaska... haaska... haaska... haaska... (Waltari 1928, 79)

Hart aikoo mennä väliin, mutta Korte estää sen sanoen, että kyseessä on ”pienää, intiimiä hulluttelua”, seura on suljettu. Kohta pankinjohtaja rauhoittui ja purskahti itkuun pöytää vasten. Kun tarjoilija toi laskun, hän alkoi uudelleen rähistä, kunnes portieeri sai hänet eteiseen. Myös Korte horjahdellen ja Hart puolihumalassa lähtevät kotiin.

Waltarin kirjailijanlahjat näkyivät jo nuorella iällä. Koko episodi on mitä aidoimman tuntuinen ja kaikessa vähäpätöisyydessään kuitenkin vaikuttava vielä liki kuudenkymmenen vuoden jälkeen. Pankinjohtajan riehunta nähdään kaukaisesta pöydästä kirkkaasti ja piirretään esiin muutamalla sanalla. Tarjoili-

jan kanssa käytävä flirtti luo paheellista tunnelmaa, portieerin humala on kuin piste i:n päällä. Todennäköisesti juomakaan ei ole puhdasta konjakkia vaan sprillä jatkettua ja toimittajien jutustelu mitä tavanomaisinta kapakapuhetta. Mikäpä erottaisi kieltolain aikaisen ravintolan nykypäivästä? Ei ainakaan loppuillan tunnelma.

Runoilijoiden kerho ja taiteilijaravintola

Martti Merenmaan romaani Varjojen paraati on myös aikakauden kirjallisuutta, vaikka Merenmaa ei varsinaisesti Tulenkantajien sisäpiiriin kuulunutkaan, vaan oli ryhmän eräänlainen ulkojäsen. Kirja on tässä mukana erinomaisten taiteilijaravintolakuvaustensa ansiosta. Romaani kertoo Birgerin kehitystarinan lapsesta helsinkiläiseksi toimittajaksi. Tuttavapiiriin kuuluu boheemeja ja taiteilijoita.

Yli 300-sivuisessa romaanissa on kolme tarkempaa ravintolaillan kuvausta. Ensimmäisen episodin tapahtumapaikka on Runoilijoiden kerho, jonka esikuvana on todennäköisesti ollut Tulenkantajien kerhoravintola.

Runoilijoiden kerhoon Birgerin vie hänen boheemiystävänsä Rolf. Annetaan ymmärtää, että Birger on jo pitää odottanut tätä retkeä, ja Rolf kehottaa Birgeriä ottamaan mukaan ”tukevan lompakon”. Ensivaikutelman kuvaus paikasta tuo mieleen minkä tahansa nykyaikaisenkin taiteilijaravintolan:

Siellä oli iso seura koolla, koväänisiä, käsillään huitovia nuoria miehiä ja kalpeita, korkeaoitsaisia naisia, jotka etupäässä hymyilivät savukkeidensa takaa seuraten suosikkiansa eleitä ja väittelyä. Joku meni silloin tällöin rimputtamaan pianoa. Kerhon hallussa oli useita pieniä huoneita, joiden seinällä oli nuorten maalarien tauluja. Siellä kuljettiin vapaasti huoneesta huoneeseen, istuttiin siihen pöytään kuin kutakin halutti, kokoonnuttiin välistä suuriin joukkioihin, kun jokin asia herätti laajempaa mielenkiintoa, hajaannuttiin taas luontevasti, kuka nauttimaan tilaamaansa ruokaa tahi kilauttelemaan lasiaan jonkun uuden tuttavien kanssa. Ensivaikutelma oli repäisevän nuorekas ja vapauttava. (Merenmaa 1931, 111—112)

Mitä tilatuissa laseissa on, ei kerrota, mutta seurue humaltuu tasaiseen tahtiin. Kun Birger on tyytymätön seuraansa, joka koostuu Rolfin lisäksi parista aloittelevasta runoilijasta, hän kirjoittaa savukeaskin kanteen viestin Rolfille:

”Etkö voi esittää joitakin tunnettuja runoilijoita? Onko tuo Klaus täällä?” Klaus on eräänlainen nuoren polven johtohahmo. Tutustuminen onnistuukin, tosin kohtaaminen on lyhyt ja Birger alkaa selvästi humaltua:

Hän tuns joutuneensa kaameiden pirullisten valhekuvien keskelle. Äänien ja huutojen painostava sekamelska vihelsi korvissa. Kiihkeitä kasvoja, pullistuneita silmiä, nauravia ja virnisteleviä suita liikkui sumussa. Huoneet täytti epätodelliselta tuntuva rähäkkä, joka painoi häntä, ajoi ja uhkasi häntä ja tahtoi pullistaa hänen sisälmyksensä ulos. (Merenmaa 1931, 121)

Kun Birger tässä tilassa näkee Klausin istuutuvan kaukaisen rakastettunsa, tanssijatar Judithin, pöytään, hänet valtaa sekaannus ja hän menee ja iskee Klausia tyhjällä pullolla päähän, niin että tämä joutuu sairaalaan. Tähän päättyy kohtaaminen Runoilijoiden kerhossa. Mielenkiintoista on, ettei Birger joudu syytteeseen. Viranomaisille pöytäseurueen naiset todistavat Birgerin kompastuneen, kyseessä on ollut vahinko. Tämä voi viitata aikakauden käytäntöön. Kapakkatappeluista ei mielellään kerrottu poliisille, ettei olisi syntynyt ristiriitaa, joka olisi vaikeuttanut ”kahvilan” toimintaa.

Kirjan kaksi muuta ravintolakohtausta ovat ravintola Hambrasta, joka on taiteilijaravintola Aleksanterinkadun varrella. Paikan lempinimi on ”kuoppa”. Täällä Birger tutustuu Killen, suureen, vanhaan boheemirunoilijaan, joka ei enää tee muuta kuin istuu ravintoloissa. Vaikka Eino Leino oli kuollut jo 1926, voisi silti nähdä Killen hahmossa jotain Leinon tyyppin tavoittelua.

Hambrasta alkaa Birgerin alamäki ja hirveä ryyppykierre, joka johtaa potkuihin sanomalehdestä. Tätä kierrettä ei lainkaan kuvata, se mainitaan lyhyesti ja sitten siirrytään pitkään jaksoon, jossa kuvaillaan Birgerin paranemista hänen lepäillessään eräässä täysihoidolassa. Birger omaksuu siellä myös uusia elämänarvoja ja vieraantuu boheemeista tuttavistaan. Kirjan viimeinen ravintolakohtaaminen sijoittuu myös ”kuoppaan”, mutta nyt on tarkoitus esitellä, kuinka hyvin Birger on päässyt ryyppyporukasta eroon.

Boheemien pöydästä, jota johtaa Pimpinella, vanhempi nainen, tuijotetaan Birgeriä. Hänen läsnäolostaan kiusaannutaan, koska hän tekee taas säännöllistä työtä.

Hän iski silmää vanhalle Killelle, joi äkkiä lasinsa pohjaan ja huusi melkein karjaisemalla:

— Hei, lisää, neiti! Minulla on turkasenmoinen jano.

Saattoi nähdä ja tuntea, että tämä reipas huuto teki vaikutuksensa. Birgeriin ei enää tuijotettu. (Merenmaa 1931, 229)

Oitis seuraakin kutsu Pimpinellan pöytään, mutta Birger on kasvanut ulos joukosta. Hän loukkaa verisesti Pimpinellaa, ei osaa enää keskustella ja pitää saarnan nykyisen kirjallisuuden elämänvieraudesta. Lopulta hän purettuaan kaiken — tai ehkä kaiken, mitä Merenmaalla oli sydämellään — poistuu naurunrähköiden saattamana ravintolasta, ja tyhjä lasi lentää ovenpieleen hänen mennessään ulos. Kadulla Birger tuntee vihdoin olevansa omillaan.

Merenmaan kirja on kokonaisuudessaan aika teennäinen ja etenkin tyyllisesti heikko. Kohtaus Runoilijoiden kerhossa on kirjan ehkä parasta antia; siitä voi aistia jotakin tuon maineikkaan kerhoravintolan alkuperäisestä hengestä. Tämä on käsitellyistä kirjoista ainoa, jossa otetaan edes lievästi moraalinen kanta alkoholiin. Ryyppykierre johtaa täydelliseen turmioon ja siitä palautuminen vaatii aikaa.

Salonkien hurmaa

Viidestä tarkastellusta kirjasta kolmessa esiintyy myös toisenlainen alkoholipitoinen ympäristö, salonki. Lisäksi olen ottanut tähän mukaan yhden ateljeessa vietettävän ryyppyillan, joka on aivan ilmeisesti ammentanut voimansa kirjailijatovereiden salonkikuvauksista. Salongit ovat ylellisiä yksityiskoteja, joihin keräännytään juomaan ja puhumaan hiukan siihen tyyliin kuin salakapakkaan. Yhdessä kuvauksessa mainitaan rahastaminen, joka tapahtuu ilmeisesti ”niinsanotulla kuukausivelotuksella”.

Mika Waltarin rouva Spindelin salonki Suuressa illusionissa on ehdottomasti koko salonkikuvauksen perusta. Monet ovat tässä nähneet kuvauksen kuuluisan Minna Craucherin salongista, jossa Waltari samoin kuin maisteri Hellaksen kaukainen esikuva Olavi Paavolainen olivat tuttuja.

Päähenkilö, toimittaja Hart, joutuu salonkiin sattumalta tavattuaan toimittaja Kortteen kadulla. Hart ei ennen ole ollut rouva Spindel-

lin luona, vaikka on kuullut tämän salongista. Tapahtuma muodostuu hänelle tärkeäksi, koska hän oppii illan aikana tuntemaan Caritaksen ja Hellaksen.

Jo meno Spindelin salonkiin on jännittävä. Porraskäytävän valot eivät toimi ja kiivetään pimeitä portaita:

— Me kuulumme gramofonin soittoa ja ääniä kolmannelta kerroksesta. Ovikello helisi jossain sisällä, jokin lasi särkyi, joku nainen kirkaisi. (Waltari 1928, 9)

Spindel ihastuu siitä, että tulee uusia kasvoja, repliikeistä käy ilmi, että salonki on täysin vakinainen. Hart on kuullut, että Spindelillä on ”epänormaaleja” taipumuksia; tällä tarkoitettaneen lesbolaisuutta. Hart saa sampaanjaa juomalasisista. Kaikki istuvat tyynyillä, lamput loistavat himmeästi. Keskustellaan runoudesta, lauotaan totuuksia toisista. Takaisin alkoholiin päästään, kun toimittaja Korte, suojeluskuntalainen ja vähemmän ”kulturelli” kuin muut vieraat, alkaa kaivata lisää juotavaa, joka on tilapäisesti lopussa. Korte kiteyttää:

— Voiko joku vielä nykyaikana puhua runoudesta. Se johtuu siitä, että juotava on lopussa. (Waltari 1928, 16)

Korte saa tukea itseltään rouva Spindeliltä, joka osoittaa sanansa Hartille:

— Me olemme liian vanhoja tuttuja kaikki voidaksemme tyytyä toistemme seuraan ilman juotavaa. Ja toiselta puolin te olette liian uusi tuttava ja vapaudutten tunnosta ainoastaan juomalla. (Waltari 1928, 18)

Seuraa episodi, jossa seurueelle hankitaan lisää juotavaa. Korte soittaa tuttuun numeroon ja saa aikansa huudettuaan lupauksen kahdesta viskipullosta. Hart lähtee vapaaehtoisesti hakemaan pulloja ja Caritas haluaa mukaan ”seikkailuun”. He lähtevät vuokrautolla Vladimirinkadulle. Yöpuvussa oleva nainen tulee avaamaan oven. Hän kutsuu heidät sisälle, koska pelkää ilmiantajia. Huoneen nurkassa on pukkisänky, jossa nukkuu pieni tyttö. Nainen alkaa puolustella, koska hän ei ollut halunnut lähettää lasta tuomaan pulloja.

— Hän kantelee sitä päivisin ja illalla, ja monta kertaa saa olla huolissaan. Kerran joku oli yrittänyt . . . Hienot ihmiset ovat kaikkein pahimpia. Onhan tämä ikävää, mutta täytyy . . . (Waltari 1928, 23)

Naisen puhe on katkonaista ja epäselvää. Ei käy ilmi, mitä joku on yrittänyt, mahdollisesti vilppiä tai seksuaalista väkivaltaa. Ajan kirjallisuus harrasti ”kolmea pistettä” kaikkien arkaluonteisten seikkojen tilalla.

Nainen kaivaa piironginlaatikosta kaksi silkkipaperiin käärittyä pulloa. Hän vakuuttaa, että se on alkuperäistä, suoraan laivasta tuotua, hinta on yhteensä 220 mk.

Paluumatka tapahtuu samalla autolla. Kadunkulmassa näkyy joku nainen, joka ”odottaa”, on paheellinen kaupunkilainen yö. Pimein lyhdyin ajava auto iskeytyy taksia vasten, niin että ”kurasiipi” irtoaa; tämä draamaattinen tapaus koskettaa molempia matkustajia.

Kohtaus on oikeastaan vaatimaton, mutta siinä on koskettavia piirteitä. Yöpuvussa oleva arkinen nainen ja pikku tyttö ovat vastakohta Spindelin salongin boheemille seurakunnalle.

Aamuyön tunteihin

Pullon hakijoiden vastaanotto on riehakas. Heitä on odotettu. Toimittaja Korte ”toimi soodavesipullo- ja lasiarmeijan ylpeänä johtajana”, painostava tunnelma oli kuin pois pyyhkäisty. Naiset sekoittivat mietoja grogeja, mutta Korte ja Hellas lisäsivät soodavettä vain näön vuoksi. Siirrytään Hellaksen aloitteesta keskustelemaan ”seksuaalikäytöstä”, sa-naillaan, riitannutaan, määritellään nykyai-kaa, puhutaan turmeluksesta ja uusista hermo-ärsykkeistä. Hellas tunnustaa olevansa humalassa, hän vertaa Caritasta prostituoituun, Hart kokee ilmapiiirin myrkylliseksi.

Hellas puhkeaa suggestiiviseen monologtiin, joka on osoitettu Hartille:

Koettakaapa kuvitella, missä te nyt olette. Te luulette olevanne taiteilijatar Spindelin luona pienellä puoliboheemivifitillä. — Mutta oletteko varma siitä. Mistä te tiedätte sen? Minä tiedän, että olemme yksityisessä mielisairaalassa, joka on järjestetty mahdollisimman miellyttäväksi potilaille. Korte on lääkärinä täällä, hän toi teidätkin tänne, koska terveydentilanne on osoittanut arveluttavia merkkejä. Älkää naurako. Te ette tiedä kuinka totta minä puhun. Ikkunoissa on verhot, ne vedettiin eteen, jotta ette olisi huomannut kun ristikkoja asetettiin niiden eteen . . . (Waltari 1928, 36)

Aamu alkaa valjeta, seurue salongista alkaa hajaantua. Spindel nyyhkyttää hysteerisesti,

ettei häntä saa jättää yksin. Korte jää hänen seuraukseen, koska viskiä on vielä jäljellä. Hart saattaa Caritaksen hotelliin.

Spindelin salongin kuvaus on 36-sivuinen, ja se on ensimmäisessä luvussa. Luvun yksi päätehtävä on esitellä keskeiset henkilöt, tutustuttaa heidät toisiinsa ja esitellä se sosiaalinen ryhmä, jossa liikutaan. Keskustelut ovat eräällä tapaa henkeviä ja liittyvät kiinteästi koko kirjan teemoihin. Kuvauksesta käy ilmi salongin vakiintuneisuus, sen sijaan ei käy ilmi, kuka maksaa juomat.

Seuraajia

Toinen laajempi salonkikuvaus on tuntemattomaksi jääneen Riku Sarkolan käsialaa. Kyseessä on niin ilmeinen plagiaatti Waltarin kohtauksesta, että Sarkolan on ollut itsekin pakko viitata rouva Spindeliin. Päähenkilö tapaa sattumalta kadulla tuttavansa, joka kutsuu hänet mukaansa näyttelijätär Hallan luokse:

Hän lisäsi vielä, että sen henkilön nimi ei ollut rouva Spindel, vaikka häntä joku on siksi nimittänyt ja maininnut vielä hänen asuvan kaupungissa, vaikka hän asuikin Munkkiniemessä; mutta eihän merkitse oikeastaan mitään että tällaisissa tapauksissa asioita hiukan vääristellään. (Sarkola 1930, 28)

Tunnelma Hallan huvilalla on hyvin samantapainen kuin Spindelin luona. On nojatuoleja, tyynyjä, pieni tupakkapöytä, tuttuja, puolitut- tuja, kuuluisuuksia, taiteilijoita, poliitikkoja.

Tämä oli jonkinlainen yöklubi, jota kannatettiin varmasti niisanotulla kuukausivelotuksella. (Sarkola 1930, 32)

Rouva Halla tarjoilee hyvänlaatuista viskiä ”seideleistä”, keskustellaan pitkään ja puisevasti suomalaisesta kirjallisuudesta. Viski virtaa, joku aikoo perustaa uuden magazine-tyyp- pisen lehden, joku pohtii, julistaako Venäjä Suomelle sodan, gramofoni soi, naiset ovat kauniita.

Viski on joskus hyvää, saatanallisen hyvää, tunsin itseni ihailtavaksi kokonaisuudeksi, tunsin olevani pieni maailma. (Sarkola 1930, 40)

Illan loppupuolella seuraa uusi käänne, kun

toimittaja Karhi yrittää lähennellä päähenkilöä. Kyseessä on ilmeisesti homoseksuaalisen kontaktin hakeminen, vaikka vihjaukset ovat peiteltyjä. Syntyy ilmiriitä. Viimein päähenkilö lähtee aamunsarastuksessa ja kävelee kaupunkiin.

Sarkolan salongista puuttuu se henkevyys, joka leimasi rouva Spindelin salonkia, mutta tunnelmaa on tavoiteltu aivan taitavasti. Tärkeää näyttää olevan illuusio suuresta paheellisuudesta, turmeltuneisuudesta, boheemisuudesta; sen tavoittamiseksi ei epäröidä sijoittaa kirjaan melkein identtistä kohtausta kaksi vuotta aikaisemmin ilmestyneestä kiitetystä nykyajan kuvauksesta.

Unto Karrin Sodomassa on myös salonki. Seurue on ravintolassa, kun yhdelle sen jäsenelle soitetaan ja heidät kutsutaan suureen huvilaan. He lähtevät, ottavat taksin, jossa istuvat sylikkään, pieni punainen lamppu palaa. Ajettuaan kaupungin halki he tulevat kartanoon:

Huone oli himmeästi valaistu. Joka puolella istui iloisia ryhmiä keskustellen ja nauraen. Keskellä huonetta oli pöytä, jossa gramofoni parhaillaan soitti jotain havaijilaista tanssia.

— Tämähän on merkillinen paikka, huudahti Martti.
— Täällä yhtyvät rokokoo ja neekerimusiikki. Ja mitkä ihanat upottavat sohvut! Puuttuu vain tokayeri ja mustalaisorkesteri.

— Sitäkin saadaan, huusi kirjailija Lento täyttä kurkkua.

— Kymmenen pulloa madeiraa pöytään. Neiti, me emme lähde täältä ennen aamua. (Karri 1929, 68)

Kirjailija Lento lausuu uuden berliiniläisen runon: ”Morfin/Portvin/Kokain . . .”. Martti tanssii Elisabetin kanssa ja tuntee olevansa taivaassa. Kuvaus päättyy tähän.

Jälleen on kyse yksityisestä salakapakasta. Tällä kertaa ei esiinny mitään kokoavaa keskushahmoa, mutta tunnelma on hyvin samantyyppinen kuin jonkun naisen pitämässä salongissa. Lento tilaa viiniä sanomalla ”neiti”, mistä voisi päätellä, että paikalla on myös jonkinlaista tarjoiluhenkilökuntaa.

Filosofoiva yöistunto, tällä kertaa erään taiteilijan ateljeessa, sisältyy myös Viljo Sarajan jokseenkin kauheaan romaaniin Taivas yllämme — meri allamme. Sekasotkun alaotsikoksi on pantu ”romaani nykyajan nuorista”. Iltatunnona ovat mukana näyttelijä, taide-

maalari, kuvanveistäjä ja tietenkin toimittaja, joka tuntuu olevan tulenkantajaproosan lempi-ammatti. Aluksi juodaan proosallisesti spriiä, mutta se loppuu ja päähenkilö, Rämö nimeltään, lähtee hakemaan lisää juomaa. Seuraa episodi, joka erittäin monin tavoin tuo mieleen Suuren illusionin pullonhakumatkan. Sarajan kirja on ilmestynyt vuotta myöhemmin. Ainoa oleellinen ero on se, että myyjä on mies eikä nainen. Mies on sairaaloinen ja valittaa kohtalooan monisanaisesti. Rämö tapaa keikallaan myös prostituoidun. Melko sekundäärisen filosofoinnin viinankäytön moraalista hän päättää ajatuksia herättävästi:

Povellani on vain viatonta ainetta, analysoituna tuskin muuta kuin hiiltä ja vetyä. Herra paratkoon, mitä nyt on hiili ja vety . . . ? (Saraja 1929, 22)

Lopuksi

Kieltolaista huolimatta viinaa tuntuu olevan käsillä koko ajan. Jos ei sitä saa muualta, niin ainakin apteekista saa mitä vaan. Tarkasteluissa kirjoissa alkoholipitoiset kohtaukset ovat samalla usein kirjan kohokohtia, harvoin kuitenkin käännekohtia. Niiden merkitys perustuu siihen, että koolla on useita ihmisiä; tämä tuo laveutta muuten kapeaan kerrontaan. Lasin äärellä voidaan puhua luontevasti mistä vain taivaan ja maan välillä. Suosittuja aiheita ovat kirjallisuus, nykyaika ja naiskysymys, ajassa liikkuvat teemat, joista Olavi Paavolainenkin kirjoitti puhuttuja esseitään.

Huomio kiintyy myös siihen, että juomana on melkein poikkeuksetta väkevä alkoholi-juoma, viski, konjakki, sprii. Myös naiset juovat niitä. Vain kerran mainitaan jokin muu juoma, ja sekin on väkevä viini, madeira. Tupakka sauhuaa jokaisen kädessä, se on modernia ja tunnelmallista. Usein alkoholin nauttiminen naisen kanssa johtaa seslongille ja . . .

Tulenkantajien proosa on kirjallisuutena ehkä aikansa elänyttä, enkä minäkään, hienoisesta haikeudesta huolimatta, haluaisi ehdottaa siitä uusintapainoksia. Romaanit, varsinkin nykyaikaa kuvaavat, toimivat kuitenkin omanlaatuisinaan historiallisina dokumentteina, enkä usko, että esimerkiksi se kuva, jonka nämä kirjat välittävät kieltolain aikaisesta alkoholikäytöstä, olisi kovinkaan väärä.

Kirjallisuus

Karri, Unto: Sodoma. Helsinki: Otava, 1929
Merenmaa, Martti: Varjojen paraati. Jyväskylä: Gummerus, 1931

Saraja, Viljo: Taivas yllämme — meri allamme. Helsinki: Kirja, 1929

Sarkola, Riku: Tanssiaisten jälkeen. Helsinki: Otava, 1930

Waltari, Mika: Suuri illusio. Porvoo: WSOY, 1928.

English Summary

Paula Paavolainen: Rouva Spindelin salonki — ravintolakuvaukset Tulenkantajien proosassa (Restaurants as portrayed in the literature of the 1920s)

The 'Tulenkantajat' (Firebearers) was the name given to independent Finland's first generation of young writers. They introduced an urban setting to Finnish literature and opened the windows to Europe. Nowadays their prose is without literary value, but since the books were written and published during prohibition (1922–33), I used them as a means of studying the status of alcohol and restaurants in the youthful literature of the period.

My reading left me with the impression that alcohol was something self-evident and available to all, and that drinking was not regarded as a crime. In restaurants, people ordered and drank alcohol quite openly. Five novels with descriptions of restaurants and of incidents in the 'salons' of prosperous homes, where alcohol was sold and served in an atmosphere not unlike that of the speakeasy, are examined in greater detail.

Some scenes from a restaurant with an orchestra playing modern jazz are described. In one, newspaper men drinking tea laced with brandy see the bank manager

getting drunk. Then there are three scenes from a restaurant frequented by artists: one scene ends up in a brawl when a man hits a poet over the head with an empty bottle.

The end of the article looks more closely at the goings-on in salons. The most widely known, and the foundation of the whole tradition, comes from the pen of the inimitable Mika Waltari. His Madame Spindel and her salon may have been modelled on the famous salon of Minna Craucher, which ceased to exist with the murder of Craucher. There is momentary relief from the refined decadence of the salon when the young reporter goes out to buy illegal booze from a poor woman. There are salon scenes in other novels, too, from one of which we learn that a monthly payment was made for alcohol consumed.

It is striking that the alcohol is almost invariably strong: whisky, brandy, meths. Women drink the same as the men, and they are all heavy smokers. Having a drink with a woman often leads to the bed.

In my opinion the novels of the period project a rather realistic picture of drinking habits during prohibition.

Alkoholipolitiikka Vol. 52: 191—197, 1987